

20. Там само, фп. 1, оп. 1, спр. 44. 21. Там само, фр. 1, оп. 11, спр. 1. 22. Там само, фр. 925, оп. 8, спр. 10. 23. Там само, фр. 926, оп. 1, спр. 1. 24. Там само, фп. 1, оп. 1, спр. 480. 25. Там само, фп. 1, оп. 1, спр. 532. 26. Держархів Хмельницької області, фп. 3, оп. 1, спр. 7. 27. Держархів Вінницької області, фп. 33, оп. 1, спр. 188. 28. Там само, фр. 925, оп. 1, спр. 423. 29. Там само, фп. 29, оп. 1, спр. 290. 30. Там само, фп. 33, оп. 1, спр. 508. 31. Україна: хроніка XX століття. Довідкове видання. Рік 1925. / О. Мовчан / Ред. рада В. М. Литвин (голова) та інші; Ред. колегія В. А. Смолій (голова) та інші. – К.: Ін-т історії України НАН України, 2006. – 314 с. 32. Держархів Вінницької області, фп. 1, оп. 1, спр. 249. 33. Там само, фп. 29, оп. 1, спр. 205. 34. Постанови ІХ-го округового з'їзду рад робітничих, селянських і червоно-армійських депутатів Вінницької округи 25–29 березня 1927 р. – Вінниця, 1927. – 47 с. 35. Держархів Вінницької області, фп. 29, оп. 1, спр. 206. 36. Там само, фп. 31, оп. 1, спр. 238. 37. Там само, фп. 31, оп. 1, спр. 370. 38. Там само, фп. 33, оп. 1, спр. 511. 39. Держархів Хмельницької області, фр. 926, оп. 1, спр. 10. 40. Держархів Вінницької області, фп. 29, оп. 1, спр. 365. 41. Держархів Хмельницької області, фп. 301, оп. 1, спр. 44.

Николай Олійник

САХАРНАЯ ПРОМЫШЛЕННОСТЬ ПОДОЛИИ В ГОДЫ НЭП (1921–1928)

Анализируется состояние сахарной отрасли Подолии вначале НЭП, трудности восстановления сахарозаводов, в частности применение в качестве доноров запасных частей неработающих заводов в составе сахаркомбинатов и итоги восстановления. исследуется процесс налаживания взаимоотношений сахарозаводов с крестьянами, роль в этом контрактации выращивания сахарной свеклы, без чего было невозможно сформировать сырьевую базу отрасли. Рассматривается процесс формирования системы управления отраслю в регионе и отношение к этому местных органов власти.

Ключевые слова: свекла, контрактация, Подолия, сахарная отрасль, сахарзавод.

Mykola Oliynyk

SURE PRODUCTION IN PODILLYA IN THE YEARS OF NEP (1921–1928)

The article analyses the state of sugar production industry in Podillya at the beginning of NEP, difficulties in rebuilding of the refineries, in particular utilization of spare donor parts from the defunct plants at the sugar factories and the results of the reconstruction. It follows the process of establishment of relations between the sugar factories and village population, including the role of beetroot growing, which was an essential raw material basis of the industry. Finally, it considers the process of establishment of administration of the industry in the region and the attitude of the local authorities towards it.

Key words: beetroot, contracting, Podillya, sugar production industry, refinery.

УДК 94(477): 352: 321.64 «192»

Владислав Бурда

ВСТАНОВЛЕННЯ КОМУНІСТИЧНОГО ЄДИНОВЛАДДЯ У МІСЦЕВИХ РАДАХ УСРР НА ПОЧАТКУ 1920-Х РР.

У статті висвітлюються заходи більшовицького керівництва УСРР зі встановленні повного контролю над виборними органами влади на початку 1920-х рр. Визначено основні дискримінаційні норми виборчого законодавства, які ускладнювали обрання до місцевих рад представників конкурентних політичних сил. Охарактеризовано найпоширеніші методи позбавлення депутатських повноважень осіб, критично налаштованих до нового режиму.

Ключові слова: УСРР, більшовики, політичні партії, місцеві ради, вибори.

Результатом збройного протистояння 1917–1921 рр. стало встановлення в Україні влади більшовицької партії. Її керівництво одразу почало вживати активні заходи щодо ліквідації усіх своїх політичних конкурентів та утвердженню однопартійної диктатури. При цьому важлива роль відводилася забезпеченню повного контролю за місцевими радами та усуненню з їх складу усіх опозиційно налаштованих депутатів.

Незважаючи на наявність значної кількості наукових праць щодо ліквідації більшовиками опозиції та встановлення монопартійної влади, питання залишається малодослідженим. У працях радянської доби, зокрема, дослідженнях О. Гонтара [1], К. Гусєва [2], І. Кураса [3], втрата альтернативними політичними силами представництва у місцевих радах пояснювалося відсутністю у них підтримки серед населення у результаті їх «ідейно-політичного банкрутства» і детально не розглядалася.

Не відбулося кардинального зрушення у вивченні заявленої теми і після проголошення незалежності України. Виключення становить лише науковий доробок С. Білошицького, який розглядав принципи формування представницьких органів влади в УСРР упродовж 1918–1925 рр. у контексті встановлення монополії комуністичної партії на владу [4]. Основна увага автора зосереджена на більшовизації рад у період збройного протистояння упродовж 1918–1921 рр. Проте, завершення встановлення комуністичного єдиновладдя у виборних органах влади в першій половині 1920-х рр. розглядається фрагментарно.

Мета статті – прослідкувати заходи більшовицького режиму з усунення своїх політичних конкурентів зі складу місцевих рад, визначити їхнє значення для встановленню повного контролю над виборними органами влади в Україні на початку 1920-х рр.

Розглядаючи заявлене питання, необхідно підкреслити, що ради займали ключове місце в більшовицькій концепції державного будівництва. Ще на початку революційних подій, в квітні 1917 р., В. Ленін наголошував, що саме вони мають стати основою майбутнього устрою Росії [5]. Після жовтневого перевороту 1917 р. це положення зафіксовано на офіційному рівні рішенням Другого Всеросійського з'їзду рад [6]. У зв'язку з цим більшовики одразу багато уваги приділяли формуванню лояльного до себе депутатського корпусу місцевих рад.

На час завершення фронтальних бойових дій на території України у складі мережі рад представники інших політичних партій не мали значного впливу, що зумовлено дискримінаційними положеннями виборчого законодавства (нерівномірне представництво різних соціальних груп, позбавлення виборчих прав окремих категорій населення тощо) та перебігом політичної боротьби більшовиків за владу в минулі роки.

На кінець 1920 р. – початок 1921 р. на політичній арені залишалося декілька партій соціалістичного скерування, проте жодна з них вже не могла на належному рівні конкурувати з компартією. Прибічники лівих есерів після саморозпуску партій боротьбистів (березень 1920 р.) та боротьбистів (липень 1920 р.) не мали єдиного організаційного центру і були розпорочені [7, с. 129, 147]. Праві есери та меншовики в роки збройної боротьби за владу втратили свій авторитет серед населення та піддавалися постійному репресивному тиску. Українська комуністична партія (далі – УКП) («укапісти»), утворена в січні 1920 р., перебувала на стадії організаційного оформлення [8, с. 89].

У той же час, в умовах переходу до мирного життя навіть невеликі групи представників інших партій у радах могли становити небезпеку для КП(б)У. Хоча вони і не мали можливостей впливати на сам процес прийняття рішень, проте могли перетворити виборні органи влади на майданчики антикомуністичної пропаганди. Тим паче, що представництво в радах давало їм чи не єдину можливість для агітації за власний варіант розвитку держави та критики більшовиків, чим вони активно і користувалися. Так, в грудні 1920 р. фракція меншовиків на першому засіданні Полтавської міської ради виступила з декларацією, у якій наголосила на вільних виборах до рад для усього трудового населення, забезпечення свободи голосування та агітації, заборону смертної кари та надзвичайних комісій, позбавлення партійних установ будь-яких функцій органів державної влади. Висувалися вимоги і економічного характеру: відмова від насильницького насадження комун, введення прогресивного сільськогосподарського податку, відмова від націоналізації дрібної промисловості та повернення у приватну власність частини великої [9, арк. 70–71]. На V Всеукраїнському з'їзді рад (25 лютого – 5 березня 1921 р.) представник об'єднаної партії лівих есерів (інтернаціоналістів і синдикалістів) Я. Браун звинувачував комуністичну партію в тому, що при переході до мирного життя вона проявляє «глибоку та повну неухважність і слабкість до питань мирного будівництва, задач революції» [10, с. 35]. У травні 1921 р. в Одесі меншовики виступили з декларацією про те, що економічні реформи НЕП недостатні, а потрібні ще й політичні реформи: скасування диктатури та звільнення заарештованих [4, с. 114–115].

Навіть УКП, яка з усіх політичних сил була найбільш лояльно налаштована до більшовиків, виступала з поміркованою критикою їх політики. Зокрема, представник укапістів Стригунов на початку лютого 1921 р. на з'їзді комнезамів Волинської губернії закидав компартії, що радянська влада в УСРР представлена владою «чужинців», республіка знаходиться в економічному підпорядкуванні від Росії, а Червона армія є по суті російською [11, арк. 7].

Після завершення бойових дій і відмови від негайного проведення світової соціалістичної революції, більшовики вже не могли при поясненні недоліків своєї внутрішньої політики в повній мірі експлуатувати риторику боротьби проти зовнішнього ворога. У сфері державного будівництва це вимагало від комуністичної партії відмовитися від політики жорсткого централізму. В попередні роки поширеною практикою була заміна виборних рад революційними комітетами, створюваних в адміністративному порядку, у регіонах, в яких велися активні бойові дії чи населення було вкрай вороже налаштоване до більшовиків, на початку 1921 р., як зазначав нарком внутрішніх справ В. Антонов, відрив органів влади від населення набув критичної межі і продовження попередньої

політики може штовхнути «слабо виховані маси в болото меншовизму і есерівщини, а можливо і петлюровщини» [12, арк. 4]. У зв'язку з цим постало завдання формування мережі рад на усій території України, рішення про що і було ухвалене на V Всеукраїнському з'їзді рад (25 лютого – 5 березня 1921 р.) [13, с. 92–93]. Проведення виборів у таких масштабах відбувалося вперше і потребувало від компартії додаткових зусиль.

Зрозуміло, що будь-яка критика підривала авторитет комуністичної партії і була для неї вкрай небажаною. У зв'язку з цим з кінця 1920 р. більшовики беруть курс на повне витіснення усіх інших політичних сил з рад. Це знайшло своє практичне вираження в конституюванні та вдосконаленні методів контролю за виборчим процесом, апробованими в попередні роки. Чи не найголовніша роль при цьому відводилася принципам формування виборчих комісій (далі – виборчкомів). Відповідно до інструкції Центральної виборчої комісії (листопад 1920 р.) губернські виборчкоми склалися із завідувачів відділами управління та відділом роботи на селі на чолі з головою губвиконкому чи губревкому. За аналогічним принципом утворювалися повітові виборчі комісії. Волосні склалися з представника повітової виборчої комісії (голова), представників комнезаму та волвиконкому, сільські – з представника волвиборчкому (голова), комнезаму та сільради. Кожна з перелічених виборчих комісій здійснювала контроль за роботою комісії нижчого рівня [14, арк. 18].

Порядок формування виборчих комісій змінено із прийняттям 26 жовтня 1921 р. постанови ВУЦВК «Про склад місцевих виборчих комісій». Відповідно до неї у виборчкомих усіх рівнів обов'язковою була участь представників партійних комітетів чи осередків, а також на рівні губернії, повіту та міст – профбюро, а волості і сіл – комітетів незаможних селян. Губвиборчком очолював член губвиконкому, а комісії нижчих рівнів – представники вищих [15, с. 738].

І хоча впродовж початку 1920-х рр. персональний склад виборчкомів зазнавав змін, проте основоположний принцип їх формування залишався незмінним. До них могли потрапити лише представники органів виконавчої влади, структурних підрозділів комуністичної партії чи організацій, які перебували під її повним контролем. За таких умов членами виборчих комісій могли стати виключно представники КП(б)У чи лояльно налаштовані до неї громадяни. До компетенції виборчкомів входив увесь спектр питань, пов'язаних з організацією процесу волевиявлення населення: складання списків виборців та осіб, позбавлених виборчого права, реєстрація кандидатів, нагляд за процесом голосування та підбиття офіційних результатів [14, арк. 16].

Таким чином, контроль за формуванням виборчих комісій значно полегшував виконання тактичних завдань більшовиків та дозволяв отримати нагляд за усіма стадіями виборчого процесу.

Іншим важливим знаряддям більшовиків, яке ускладнювало потрапляння небажаних елементів до рад, було запровадження особливої процедури обрання депутатів. Радянське виборче законодавство початку 1920-х рр. на папері передбачало два способи голосування – за окремі кандидатури чи за попередньо подані списки (зокрема, ця норма містилася в інструкціях Центрвиборчкому 1920 та 1921 рр. [14, арк. 16; 16, арк. 291]) Проте на практиці використовувався виключно другий варіант, а відмова виборців обирати кандидатів за списками була приводом для анулювання результатів виборів [16, арк. 54].

Запроваджена система голосування передбачала перепони для політичних опонентів більшовиків ще на етапі висування кандидатів. Списки мали попередньо реєструватися виборчими комісіями. При цьому останні проводили їх перевірку на наявність «контрреволюційних елементів». Наприкінці 1920 р. перелік осіб, позбавлених виборчих прав відповідно до Конституції 1919 р. (особи, які використовуються найману працю, живуть на нетрудові доходи, торговці, церковнослужителі та колишні співробітники поліції, охоронних відділень та жандарми царського режиму) доповнювався усіма, хто «спорочив себе у відношенні до революції і радянської влади», незважаючи на їх класову приналежність [14, арк. 15]. Відповідно до цього положення, виборчкоми виключали із списків, поданих партіями, осіб, які, на їх думку були заплямовані контрреволюційною діяльністю і тому були позбавлені права як обирати, так і бути обраними. Так, напередодні березневих виборів 1921 р. до Катеринославської міськради виборча комісія оголосила, що в списку меншовицьких кандидатів є «контрреволюціонери і дезертири трудового фронту, які у випадку їхнього обрання не будуть затверджені» [17, с. 103]. В Одесі в травні 1921 р. меншовики провели 24 депутата, з яких 12 відмовлено у реєстрації у якості депутатів під подібним формулюванням [18, арк. 11–12].

Запроваджена процедура виборів ще більше ускладнювала проходження до рад прибічників інших політичних сил. Голосування за списки кандидатів передбачало, що на кожній ділянці обирається одразу уся кількість депутатів відповідно до числа виборців (у містах) чи весь склад ради (у селах). За умов низької явки виборців, яка була характерна для початку 1920-х рр., на виборчих зборах, зазвичай, більшість мали найбільш активні прихильники більшовиків – члени комнезамів на селі та прокомуністичний робітничий актив у містах. В результаті майже повсюдно проходили списки, які склалися з лояльно налаштованих до існуючого режиму кандидатів.

Проте навіть у разі обрання своїх представників до сільських чи міських рад вплив альтернативних політичних сил на формування органів влади вищого рівня був незначним. Відповідно до радянської практики державного будівництва прямі вибори проводилися лише до сільських та міських рад. Органи влади на рівні волостей, повітів і губерній були представлені з'їздами рад. На волосні з'їзди делегатів направляли сільські ради, на повітові – ради повітових міст та волосні з'їзди, на губернські – ради губернських міст та повітові з'їзди, а на всеукраїнський – відповідно губернські з'їзди [14, арк. 18]. Такий принцип формування з'їздів рад передбачав збільшення на кожному наступному рівні представництва більшовиків. Наприклад, на I Волинському губернському з'їзді рад у травні 1921 р. поряд з 176 комуністами було лише 6 представників інших партій [19, арк. 1].

Проте, навіть обрання прихильників конкурентних політичних сил депутатами місцевих рад, не надавало їм гарантій для роботи. Хоча радянське законодавство забороняло арештовувати депутатів без відома виконкому, проте у разі скоєння ними винятково тяжкого карного чи контрреволюційного злочину це правило не діяло. Крім того, депутати, які не виконували своїх обов'язків, могли бути виключені зі складу ради [20, с. 145].

Пробільшовицька більшість в радах активно користувалася цим положенням. Приводом для цього, здебільшого, було «небажання займатися конструктивною роботою». Центральний друкований орган КП(б)У газета «Комуніст» пояснювала, що «в Робітничих радах немає місця тим, хто йде саботувати їхню роботу і зраджувати пролетарську революцію» [21]. Необхідно відзначити, що більшовики розглядали ради як органи, позбавлені політичної ініціативи, функції, яких мали бути обмежені вирішенням суто практичних завдань. Зокрема, з цього приводу, член Харківського губвиконкому Фабричний у квітні 1921 р. наголошував: «Наші Ради інколи називають «червоними парламентами». Це абсолютно неправильно. Ми не перефарбували ту арену для словесного змагання партій, ту громіздку, відірвану від життя законодавчу говорильну машину, яка називається парламентом. Ми її знищили і замість неї створили робітничі апарати, покликані до життя робітничим класом і з ним органічно пов'язані» [22].

Така точка зору дисонувала з поглядами прихильників інших партій, які вдавалися до спроб використати ради як майданчик для політичної боротьби. Критичні виступи, викликані такою позицією, ставали причиною для видалення зі складу рад представників опозиційних політичних сил, що пояснювалося їхнім небажанням займатися конструктивною роботою. Під таким приводом виключено фракцію меншовиків в Одеській міській раді в грудні 1920 р. та травні 1921 р. [18, арк. 20]. Аналогічний випадок відбувся в січні 1921 р., коли завідувач відділом управління Полтавського губернського виконавчого комітету пропонував розпустити місцеву фракцію меншовиків та піддати її суду революційного трибуналу за антирадянські виступи [9, арк. 67–68]. У травні 1921 р. на засіданні Київської міської ради з її складу виключено 6 меншовиків та 2 есерів [18, арк. 7]. У червні 1921 р. в Олександрівській губернії в усіх повітах «проводилося оздоровлення влади шляхом інструктування і перевиборів сільрад і виконкомів з видаленням з їхнього складу саботажного елементу» [23, арк. 51].

Фактично літня виборча кампанія 1921 р. була останньою, за результатами якої в радах ще більш-менш зберігалася розмаїття різних політичних партій. Використовуючи згадані методи усунення політичних опонентів зі складу виборчих органів, всередині 1921 р. більшовицька влада провела «чистку» депутатського корпусу, за результатами якої у радах не залишилося жодного прихильника меншовиків чи есерів. Така політика більшовиків викликала справедливе обурення цих партій. Зокрема, 9 серпня 1922 р. Центральний комітет РСДРП(м) прийняв рішення бойкотувати вибори, назвавши їх фальшивою декларацією більшовицької влади [8, с. 252].

Найдовше боролася за представництво в радах укапісти. Під час виборів у жовтні-листопаді 1921 р. в деяких сільських районах їм вдалося провести до рад своїх представників. Наприклад, в Запорізькій губернії серед делегатів Гуляйпільського повітового з'їзду рад було 7 укапістів (з 186), а Токмакського – 26 (з 140) [24, арк. 9–10]. 2 члена УКП були обрані навіть на VI Всеукраїнський з'їзд рад [25, арк. 17].

Такі «високі», порівняно з іншими політичними партіями, результати укапістів пояснювалися тим, що більшовики не вбачали у них серйозних конкурентів, у зв'язку з організаційною слабкістю тільки-но створеної партії та її ідеологічною близькістю до правлячої політичної сили. У зв'язку з цим їй приділяли значно менше уваги під час виборів. Проте вже під час наступних виборчих кампаній – 1922/1923 рр. та 1923/1924 рр. ситуація змінилася.

Показовими з цього приводу є вибори 1923/1924 рр. у Катеринославській губернії, місцева організація укапістів у якій відзначалася організаційною міцністю. УКП зіштовхнулася з перешкодами ще на під час передвиборчої кампанії. Були випадки, коли її членів не допускали до виступів на передвиборчих зборах. У день голосування виборчі списки УКП, завірені комісією, або не приймалися, або не ставилися на голосування [26, с. 147–148].

В результаті чого до Катеринославської міськради не пройшло жодного укапіста, хоча їх списки були виставлені на 5 виборчих дільницях. Провести своїх представників вдалося лише у двох селах Діївського району. В с. Сухачовка на повторних виборах пройшов список з 15 чоловік, а в с. Нові Кайдани 6 членів УКП потрапили до «комбінованого списку», який переміг на виборах. Проте попрацювати у якості депутатів сільради їм не довелося. У першому випадку вибори були скасовані під приводом недотримання представництва, а в другому – склад ради був переформатований рішенням райвиборчкому [27, арк. 105]. В результаті чого у кінцевому звіті губвиборчкому зазначалося, що єдиною політичною партією представленою в радах, була комуністична [28, арк. 29].

У наступній виборчій кампанії – 1924/1925 рр. представники УКП вже не брали участі, а сама партія 1 березня 1925 р. на своєму IV з'їзді прийняла рішення про саморозпуск. Зникнення укапістів, які були останньою легально діючою, крім партії більшовиків, політичною силою, ознаменовувало завершення формування однопартійної системи в УСРР [26, с. 150].

Таким чином, сформоване на початку 1920-х рр., виборче законодавство дозволило більшовикам підпорядкувати своїм завданням усі стадії виборчого процесу – від часу подання кандидатів – до підведення результатів голосування. Внаслідок чого за короткий термін комуністичній партії вдалося витіснити зі складу місцевих рад прихильників конкуруючих з нею політичних сил та встановити повний контроль над роботою виборчих органів влади.

Список використаних джерел

1. Гонтар А. В. Городские Советы Украины: история становления и развития (20–30-е годы) / А.В. Гонтар . – Киев; Одесса: Вища школа, 1990. – 204 с.
2. Гусев К. В. От соглашательства к контрреволюции: (Очерки истории эволюции политического банкротства и гибели партии социалистов-революционеров) / К. В. Гусев, Х.С. Ерцинян. – М.: Госполитиздат, 1968. – 164 с.
3. Курас И. Ф. Торжество пролетарского интернационализма и крах мелкобуржуазных партий на Украине / И. Ф. Курас. – К.: Наукова думка, 1978. – 315 с.
4. Білошицький С. В. Формування більшовиками представницьких органів влади в Україні у 1918–1925 рр. як засіб монополізації влади / С. В. Білошицький // Історія України. Маловідомі імена, події, факти: зб. ст. – 2004. – Вип. 27. – С. 104–119.
5. Ленин В. И. Первоначальный набросок апрельских тезисов / В. И. Ленин // Полное собрание сочинений. – 5-е изд. – М.: Издательство политической литературы, 1969. – Т. 31. – С. 99–100.
6. Декрет «О полноте власти Советов». Принят II Всероссийским съездом Советов 28 октября 1917 г. // СУ РСФСР. – 1917. – №. – С. 5.
7. Ветров Р. І. Ліквідація багатопартійності в Україні (1920–1925 рр.): Моногр. / Р. І. Ветров; Дніпродзерж. держ. техн. ун-т. – Дніпродзержинськ, 2007. – 344 с.
8. Николаев І.С. Комуністичне єдиновладдя в УСРР у 1920-х рр.: історико-правовий аспект / І.С. Николаев; Миколаїв. нац. Ун-т ім. В. О. Сухомлинського. – Миколаїв: Швейц, 2013. – 437 с.
9. Центральний державний архів вищих органів влади (далі – ЦДАВО України), ф. 2, оп. 2, спр. 320.
10. Бюлетень 5-го Всеукраїнського з'їзду рад. – 1921. – № 2.
11. ЦДАВО України, ф. 1, оп. 2, спр. 448.
12. Там само, спр. 74.
13. ЗУ УСРР. – 1921. – №3.
14. ЦДАВО України, ф. 1, оп. 2, спр. 446.
15. ЗУ УСРР. – 1921. – № 22.
16. ЦДАВО України, ф. 1, оп. 2, спр. 490.
17. Волин С. Меншевики на Україні (1917–1921 гг.) / С. Волин. – Вenson: Chalidze, 1990. – 106 с.
18. ЦДАВО України, ф. 2, оп. 2, спр. 341.
19. Там само, спр. 466.
20. ЗУ УСРР. – 1921. – №5.
21. Коммунист. – № 142 (437). – 1921. – 1 июля.
22. Очередные вопросы советского строительства // Коммунист. – № 88 (383). – 1921. – 23 апреля.
23. ЦДАВО України, ф. 1, оп. 2, спр. 441.
24. Там само, ф. 2, оп. 2, спр. 342.
25. Там само, ф. 1, оп. 2, спр. 926.
26. Дірявко Ю. П. УКП на Катеринославщині. Основні віхи діяльності (1920–1925 рр.) / Ю. П. Дірявко // Інтелігенція і влада. – 2005. – Вип. 5. – С. 145–151.
27. ЦДАВО України, ф. 1, оп.2, спр. 1034.
28. Там само, спр. 1035.

Владислав Бурда

СТАНОВЛЕНИЕ КОММУНИСТИЧЕСКОГО ЕДИНОВЛАСТИЯ В МЕСТНЫХ СОВЕТАХ УССР ВНАЧАЛЕ 1920-Х ГГ.

В статье освещаются мероприятия большевистского руководства УССР по установлению полного контроля над выборными органами власти в начале 1920-х гг. Определены основные дискриминационные нормы избирательного законодательства, которые усложняли избрания в местные советы представителей конкурентных политических сил. Определены наиболее распространенные методы лишения депутатских полномочий лиц, критически настроенных к новому режиму.

Ключевые слова: УССР, большевики, политические партии, местные советы, выборы.

Vladyslav Burda

ESTABLISHMENT OF THE COMMUNIST ABSOLUTE RULE IN THE LOCAL SOVIETS OF THE USSR IN EARLY 1920'S.

The article deal with the measures of Bolshevik leadership of the Ukrainian SSR to establish full control over elected authorities in early 1920s. There are considered the basic discriminatory norms of election law, which complicated the election to local soviets representatives from competing political forces. The author established methods of deprivation of deputy powers persons, who criticized the new regime.

Key words: the Ukrainian SSR, the Bolsheviks, political parties, local soviets, elections.

УДК 94(477):658.114.8:37.0»1920»

Вікторія Проценко

ОСВІТЯНСЬКА ПРОФСПІЛКА В УСРР У 1920-ТІ РР.: НА ШЛЯХУ СОЦІАЛІСТИЧНИХ ЗМІН

У статті розкривається проблема залучення освітянської профспілки до ідеологічно-пропагандистської роботи в УСРР у 1920-ті рр.: участь у партійній роботі, антирелігійній пропаганді, організації художньої самодіяльності, ліквідації неписьменності, участі в роботі сільрад, показуються формування освітянина як активного громадянського діяча, аналіз основних методів, за допомогою яких більшовики здійснювали підпорядкування освітянської профспілки УСРР у 1920-х рр. радянській владі. Визначено першочергові завдання, які вирішували освітянські профспілки УСРР в 1920-х рр.

Ключові слова: освіта, учительство, профспілка працівників освіти, громадсько-політична робота, політичний курс держави.

Інтелігенція завжди брала активну участь в суспільно-політичному житті країни. У 1920-х рр. професійні спілки УСРР були масовою й впливовою суспільною організацією, на яку покладалося завдання здійснити радянізацію суспільства. Для його виконання радянська влада мала сформувати нову інтелігенцію, яка була б проповідником радянського світогляду. Тому система освіти в УСРР у 1920-ті рр. передбачала значне розширення кадрового складу освітян, створення широкої мережі закладів по підготовці та перепідготовці педагогічних та науково-педагогічних працівників. Гасло «Кадри вирішують все», висунуте більшовицьким керівництвом на початку 1930-х рр., стосувалося вчительства та освітянської профспілки, і реально втілювалося в життя уже впродовж 1920-х рр. Під таким кутом зору сформувалося обличчя радянських кадрів освітянської профспілки УСРР. За більшовицькою ідеологією школа мала будуватися і здійснювати навчальний процес на класовій, пролетарській основі. Тому освітянська профспілка, насамперед, мала бути залучена до пропаганди соціалістичної ідеології і боротьби з неписьменністю. Необхідність з'ясування комплексу методів, завдяки яким радянській владі вдалось політизувати профспілку робітників освіти, залучити до активної участі у громадсько-політичному житті та ідеологічно-пропагандистській роботі обумовлюють актуальність дослідження.

Історіографія означеної проблематики – досить невелика. Радянські дослідники розглядали освітянську профспілку як невід'ємну складову політичної системи. Щоправда, у 1980-і рр. вийшли праці В. Пастухова [1], І. Кліцакова[2], В. Майбороди [3], у яких досліджувалися кадрові проблеми в освітянській галузі Радянської України за галузевим принципом. Автори прагнули висвітлити становище науково-педагогічних кадрів, проблеми вчительського корпусу УСРР, підготовку освітян і напрямки їх формування за галузевим принципом. Водночас недостатня увага відводилася аналізу функціональних ознак, професійної специфіки та суспільного статусу. В українській історіографії проблема взаємовідносин більшовицької влади та вчительства у 1920-і рр. розроблена недостатньо. Низка робіт присвячена розвитку шкільництва, однак увага в них концентрується саме на шкільництві як системі. Зокрема, М.Виговський показує соціальне й політичне обличчя номенклатури освітніх кадрів УСРР у 1920–1930-х рр., зумовлене особливостями соціально-професійної структури населення УСРР [4]. М. Кузьменко у своїй роботі «Науково-педагогічна інтелігенція УСРР 20–30-х рр. XX ст.: еволюція соціально-історичного типу», наголошує, що саме впродовж 1920-х рр. були закладені організаційні форми, концептуальні підвалини та методичні засади української педагогіки [5]. Освітньо-культурні, суспільно-політичні та соціально-професійні аспекти діяльності науково-педагогічної інтелігенції та номенклатури системи Народного комісаріату освіти УСРР висвітлював В. Борисов [6]. Також з'явилися дослідження, присвячені